

CASOPIS ZA KULTURU HRVATSKOSRPSKOGA KNJIŽEVNOG JEZIKA
IZDAJE HRVATSKO FILOLOŠKO DRUŠTVO
ZAGREB, TRAVANJ 1969. GODIŠTE XVI

PREZENT SVRŠENIH GLAGOLA U SINTAKTIČKOM RELATIVU

Sreten Živković

(Svršetak)

Pokazano je gore da je prema prezentu glavne rečenice prezent i u zavisnoj rečenici. Pri tome – ponavljam – nije glagolski aspekt apsolutno relevantan, nego je ograničen činjeničkim zbivanjem u stvarnosti, logičkim mišljenjem. U rečenici *Kad padnu kiše i okopni snijeg, Sava nabuja* stoji prezent svršenih glagola u zavisnoj i u glavnoj rečenici, a antecedentnost radnje zavisne rečenice data je logikom stvarnosti osnovanoj na empiriji. Smisao čitave rečenice ne dopušta da je krivo shvatimo, da zamijenimo uzrok sa posljedicom: da Sava najprije nabuja i onda padnu kiše i okopni snijeg; ili: jer je Sava nabujala da su pale kiše i snijeg okopnio. Tako i u rečenici *Tek sokolu prvo perje nikne, on ne može više mirovati* (ili: *on odmah poleti*) ne bismo mogli shvatiti da soko najprije poleti, a onda mu prvo perje nikne. Jer logička kategorija je nad pojedinim, nepotpunim i formalnim jezičnim (gramatičkim) kategorijama. Kažemo li *Kad kiše padnu i snijeg okopni, Sava nabuja*, ili *Kad kiše padaju i snijeg kopni, Sava buja* (ili: *nabuja*) – razlika u upotrebi istih glagola u jednom (nesvršenom) ili drugom (svršenom) vidu – u zavisnoj i nezavisnoj rečenici (bolje rečeno: rečeničnom dijelu) diktirana je razlikom aspektnih značenja, tj. vršenjem, izvršavanjem (nesvršeni vid) ili izvršenošću, rezultatom (svršeni vid) radnje (pojave, u ovom slučaju). Razlika je u tome kako je govorno lice (pisac) gledalo na istu pojavu, što je htjeo da istakne. Glavno je da je pojava ispravno shvaćena i pravilno jezički saopćena. Ali što je glavni predmet ove rasprave, u čemu je njeno težište, to je: da je u zavisnoj vremenskoj rečenici čija se radnja izvršila prije radnje glavne rečenice također upotrijebljen prezent kao i u glavnoj rečenici, a ne perfekt. Nije svrha ove rasprave da se iznese kakva se sve glagolska vremena mogu upotrebljavati u deklarativnim rečenicama ni kakve sve funkcije može imati prezent od svršenih i nesvršenih glagola. Njome se ističe i obra-

zlaže kako u složenoj deklarativnoj rečenici izraženoj prezentom u glavnoj dolazi i prezent u vremenskoj antecedentnoj od glavne zavisnoj rečenici. Kad ni prezent u glavnoj rečenici ne označuje stvarnu sadašnjost vršenja radnje, kad taj glagolski oblik nema svoju pravu, stvarnu funkciju, tj. prezent u takvim rečenicama nema svoju pravu vremensku funkciju, kad nije pravi, indikativni prezent, ne može se primijeniti ni u zavisnoj rečenici oblik za vremensku relaciju, ne može biti ni vremenskog relativna, nego se on izriče perfektivnim aspektom u prezentu, kao što je i u glavnoj rečenici. A nije ni potrebno: u obadva dijela složene rečenice radnja je jednako svagdašnja pa je i u obadva dijela praesens consuetudinis, svagdašnji prezent, a antecedentnost je dovoljno označena svršenim aspektom glagola.

Upotreba perfekta mjesto prezenta svršenoga glagola nije samo morfološka nepravilnost nego je – što je mnogo gore – sintaktički hibrid, ona zavodi slušača (čitača), muti mu smisao čitave rečenice. Potpuno nam je jasan smisao članka pišćeve da nam opisuje uobičajene radnje divljih gusaka kad uzlijeću i pisac to izriče pravilno prezentom u glavnim rečenicama, a u zavisnim upotrebljava perfekt, kao da nam govori o toj radnji kao jednokratnoj (semelfaktivnoj) koja se stvarno izvršila, koja je bila njegov (ili nekoga drugoga) lični doživljaj, neposredno opažanje. U istoj rečenici, dakle, pisac nam izriče kako divlje guske uzlijeću uopće, redovno, i ujedno kako je opazio, vidio, doživio jednom (razumije se: prije govora o tome) takvo uzlijetanje. Složena rečenica, jednako kao i nesložena, ima i mora imati jedan, jedinstven smisao. Ili nam pisac opisuje uobičajene radnje, pa je u oba dijela prezent, ili nam pripovijeda jedno svoje opažanje, pa je u oba dijela trebao upotrijebiti perfekt. Prema tome, čitava ta složena rečenica (a analogno i svaka druga jednakoga smisla) u pravilnom našem književnom jeziku, hrvatskom i srpskom, i prema svim gramatičkim (dosadašnjim) normama, hrvatskim i srpskim, treba da glasi:

Hiljade divljih gusaka traže na svom otoku
neko ravno mjesto, kao neki ptičji aerodrom, a
kad ga *nađu*, počnu trčati protiv vjetra.
Kad *postignu* priličnu brzinu, *dignu se* u zrak.

Drukčiji bi bio smisao tim rečenicama ako bi se upotrijebio perfekt ili koji drugi glagolski oblik za prošlost:

Kad su ga *našle* (kad ga *nadoše*), *počele su se*
(*počeše se*) dizati.
Kad su *postigle* (*postigoše*) određenu brzinu, *digle*
su se (*digoše se*) u zrak.

Time bi se izmijenio modalitet, način pišćeve izjave: on je vidio, doživio (u prošlosti) radnje uzlijetanja gusaka. Prva sintaktička konstrukcija svojom svagdašnjošću ne određuje tačno vrijeme, drugom nam je određeno vrijeme – prošlost; ondje je općenito pravilo, ovdje stvarni doživljaj u prošlosti.

Nepravilnu upotrebu perfekta mjesto prezenta u antecedentnim vremen-
skim rečenicama prema prezentu za svagdašnjost u glavnim rečenicama često
čujemo i u razgovoru ovdje u našem gradu; i to od školovanih i visoko obra-
zovanih ljudi. Npr. Njihov sin, *kad je napisao zadaće*, ništa više ne uči. Naša
Marica, *kad je pospremila sobe*, zavuče se u svoju sobu pa čita. *Kad sam
svršila s kupovanjem*, onda se moram brinuti za ručak. I druge slične rečenice.
(I pisac uzlijetanja gusaka je iz te jezične regije.) Nije potrebno istaknuti da
su te pogreške u razgovornom jeziku iz istoga razloga jednake onim u pisanom
jeziku i da treba reći: Njihov sin, *kad napiše zadaće*, ništa više ne uči. Naša
Marica, *kad pospremi sobe*, zavuče se . . . *Kad svršim s kupovanjem*, moram
se brinuti za ručak.

Nepravilno upotrijebljen perfekt mjesto prezenta svršenoga glagola nalazi-
mo u usmenom i pisanom jeziku za antecedentnost radnje zavisne rečenice i
prema budućoj radnji glavne rečenice i u drukčije složenim rečenicama. Gore
je bilo govora o složenim rečenicama u kojima je radnja svagdašnja, pa je
pravilno upotrebljavati prezent u zavisnoj kao i u glavnoj rečenici, a ante-
cedentnost je izražena prezentom svršenoga vida. Dalje je riječ o složenim re-
čenicama u kojima je u glavnoj radnja u budućnosti, izražena futurom ili im-
perativom.

Ponajprije, u razgovornom jeziku čujemo rečenice ovoga tipa: Dođi mi *kad
si odručala* mjesto pravilnoga: *kad (od)ručáš*. Ili: Rekla sam joj da mi dođe
kad je odručala mjesto: *kad ruča*. Evidentno je da će ručak i dolazak tek biti
poslije govora, poslije izjave govornoga lica u prvoj rečenici, a vrijeme izjave
je sadašnjost, jer je direktan govor. U drugoj rečenici u kojoj je lice koje
sluša izjavu neko drugo lice od onoga kojemu je ista osoba direktno govorila,
s kojim je razgovarala i kojoj je rekla: Dođi mi kad ručáš – bila je ta radnja
(razgovor) prošlost, pa zato trećoj osobi kaže s perfektom: rekla sam joj. Ono
što joj je rekla (sada je ta osoba s kojom je prije razgovarala postala treće
lice), sada je objekt u toj složenoj rečenici, objektni dio rečenice, a on je i sam
složena rečenica. Da je taj dio rečenice vjerno ponovila (Rekla sam joj): »Dođi
mi kad ručáš«, bio bi to direktni, upravni govor, koji ima oblik samostalne
složene rečenice; zato je ostalo nepromijenjeno (drugo lice glagola i buduće
vrijeme glagolskih radnja, a radnja imperativa se može samo u budućnosti
vršiti ili izvršiti). Kad je taj objektni dio izrečen kao sadržaj prvobitno samo-
stalne rečenice, on je postao kao objekt zavisni dio glavne rečenice (objektna,
izrična rečenica) povezan veznikom *da*. Glagolsko lice se promijenilo (treće
mjesto drugoga) jer se sada izjava ne odnosi na osobu s kojom razgovara, pa
je i imperativ zamijenjen prezentom (*da mi dođe* kad ruča). Zamjena impera-
tiva s prezentom sa *da* (ili *neka*) u našem je jeziku tipično kodificirana u
neupravnom govoru, tj. neovisno o vremenu u glavnoj rečenici: kažem joj ili
rekla sam joj ili reći ću joj ili rekla bih joj *-da* mi *dode* kad ruča. U svakom

slučaju vrijeme izvršenosti dolaska i ručanja može biti samo u budućnosti u odnosu prema trenutku govora: Dodi mi kad ručaš.

Kažem joj: »Dodi mi kad ručaš« ili: da dođe kad ruča.

Rekla sam (Reći ću) joj: »Dodi mi kad ručaš«, ili: da mi dođe kad ruča.

Sve je to dobro poznato i u pravilnoj upotrebi općenito, u svih koji govore i pišu književnim jezikom i tako je normirano u svim gramatikama hrvatskim i srpskim.

Međutim, ono što je ovdje najvažnije, to je vremenska relacija, vremenski odnos budućih radnja dolaska i ručanja. (U gramatikama, vjerojatno jer je opće poznato, nije dovoljno istaknuto, a u tom se griješi.) Smisao te rečenice, toga dijela rečenice (dakako i njima jednakih) bez trunca sumnje je da je ručanje prije, ma i za koji trenutak, dolaska: najprije će ručati, onda će doći. Ručanje će biti izvršeno prije budućega dolaska, dakle u predbuduće vrijeme. Ono se označuje futurom egzaktnim,* a svršenost glagolom svršenoga vida. U vremenskim rečenicama za budućnost upotrebljava se prezent svršenog glagola (T. Maretić, Gram. 2, § 582b). Glagol *ručati* je po aspektu utrakvistički, vidski dvovidan (ili: vidski neutralan), tj. može biti nesvršeni i svršeni. Shvatanje njegova vida zavisi od smisla rečenice, a ovdje je on bez sumnje svršeni. (U razgovornom se jeziku, vjerojatno ondje gdje se ne osjeća svršenost prostoga glagola, prefigura: *odručati*, *poručati*, ili se opisuje sa *svršiti* ručanje, ručak). Dakle, isključivo pravilno je: Dodi mi kad ručaš i Rekla sam: »Dodi mi kad ručaš« i Rekla sam da dođe kad ruča. Pa i ovakve rečenice: Reći ću joj (Rekla bih joj) da dođe kad ruča.

Nepravilna i posve neopravdana upotreba perfekta mj. prezenta svršenoga glagola potječe od neosjećanja (dabome, jezičnoga) glagolskoga vida, ne samo glagola *ručati* nego i svakog drugog. Nije ta upotreba samo sintaktički hibrid. Ona je nedopustiva jer iskrivljuje smisao rečenice. Evo zašto. Rečenica *Dodi mi kad si (od)ručala* dobra je, samo ona ima drugi smisao. Njezin zavisni dio nije adverbna oznaka (odredba) vremena, vremenska rečenica, ne odgovara na pitanje kada da dođem. Vidimo to jasno ako raščlanimo tu složenu rečenicu na samostalne dvije rečenice od kojih je ta složena i postala. Najjednostavnije će biti dijaloški način. Osoba A. kaže svojoj prijateljici B.: A. Dodi mi. – B. Kada da ti dođem? – A. Kad ručaš (= poslije ručka). Bez pitanja B.-a A. je mogla reći B.-u: *Dodi mi kad ručaš*. Jasno je da je zavisna rečenica (*kad ručaš*) vremenska odredba glavnoj (*dodi*). B. bi, u slučaju pristanka, rekla: *Dobro, doći ću kad ručam*. Nesumnjivo je i to da se obje radnje mogu izvršiti tek poslije toga razgovora, u budućnosti, i to da će ručati prije nego što će doći. (Da radnja imperativom može biti samo u buduć-

* Ispor. o fut. II raspravu Miroslava Kravara, Futur II u našem glagolskom sistemu. Radovi Filozof. fak., sv. 1. (I razdio lingv.-filol.), Zadar, 1960.

nosti izvršena – usput spomenuto – dokazuje odgovor B.-a u futuro: *doći ću.*) Kakvo opravdanje ima za vremensku oznaku upotreba perfekta u takvim rečenicama?

Razmotrimo sada smisao rečenice: *Dođi kad si odručala.* Ako nju raščlanimo dijaloški, dobit ćemo drukčiji smisao koji je nastao iz drukčije razgovorne situacije. A. poziva B.-a k sebi na ručak. B. se skanjiva ili nečka ili definitivno odbija poziv, a A. ne zna uzrok tome. A. će upitati: *Zašto nećeš doći?* Ako je uzrok nedolasku što B. nije ručala i neće to da kaže, a A. se tom uzroku domišlja, onda će A. upitati: *Nisi još ručala?* – B. *Ručala sam.* – A. *Kad si ručala* (= kad ručanje nije uzrok nedolasku), onda dođi k meni. Evidentna je činjenica da je B. ručanje stvarno izvršila prije razgovora o ručanju, zato je perfekt svršenoga glagola, a pitanje osobe A. (*zašto?*) dokazuje da odgovor osobe B. nije određivanje vremena, kao u prvom gornjem slučaju. Ovdje je osoba A., zavisnim dijelom rečenice, izjavila uzrok, razlog zašto B. može, treba da dođe; ondje vrijeme kada da joj dođe. Uporedo postavljene te dvije rečenice još jasnije pokazuju sadržajnu, smisaonu razliku njihovu i otuda formalnu, jezičnu razliku:

Dođi mi(kada?) *kad (od)ručaš* (= kad budeš ručala)

Dođi mi (zašto?) (*kad si (od)ručala* (= *kad si već ručala*,

pa ručanje više nije zapreka da ne dođeš).

Razlika po smislu i izražaju ne mijenja se ni onda kada one postanu objekt nove složene izrične rečenice:

Rekla sam joj da mi dođe *kad ruča* i

Rekla sam joj da mi dođe *kad je odručala.*

Jednako nisu vremenske odredbe i ovakve zavisne rečenice sa *kad* i perfektom: *Kad si (već) razderao drugarevu knjigu, kupi (ili: kupit ćeš) mu novu.* – *Moli druga za oprostjenje kad si ga (već) uvrijedio.* – *Kad im (već) nismo pomogli, nemojmo (ili: nećemo) ih još i progoniti.* U njima se još jasnije vidi da zavisnim dijelovima ne određujemo vrijeme radnji glavnog dijela (onoga od kojega zavisna zavisi) i da takve složene rečenice imaju drukčiji smisao, jer su nastale iz drukčije govorne situacije, drukčije su im bile psihičke pobude. One imaju funkciju da odrede vrijeme radnji koja je u glavnoj rečenici, koje se često zamjenjuju s priložima ili prijedložnim izrazima; čvršće su vezane s glavnom rečenicom, to znači: od glavne zavisnije jer su zapravo samo »proširenje« glavnoj. U ovima su zavisne rečenice samostalnije jer njihova radnja, stvarno već izvršena, izrečena perfektom, stoji prema budućoj radnji glavne rečenice, koja kao i svaka buduća može, ali ne mora biti stvarna. One kao cjelina, tj. cijela složena rečenica, pak nezavisnije su od prethodnih rečenica, od konteksta, pa mogu biti i samostalne u govornoj situaciji. One su kao cjelina, baš naprotiv, zavisne od prethodnih rečenica i ne mogu biti

bez veze s kontekstom jer su one logički nastavak prethodnoga razgovora (govora). Ne možemo kazati (s perfektom) ako nije sa sugovornikom bilo razgovora o dolasku poslije ručka, ali možemo kao prvu rečenicu razgovora kazati: *Dodi mi kad ručaš*. Ne možemo, isto tako, govoriti o materijalnoj i moralnoj dužnosti onoga što je knjigu poderao da štetu nadoknadi – ako nije bilo razgovora, rasprave o tom predmetu. Tako i u daljna dva slučaja, i u svim jednakima. Takve rečenice izazvane su suprotnim stavom prethodnih sagovornika o istim činjenicama; one prema tome izriču, u izvjesnoj mjeri, i modalnost: perfektom – činjenice, stvarno izvršene radnje, imperativom ili futurom – stav govornoga lica prema toj činjenici. Svega toga nema u složenim rečenicama u kojima je zavisni dio vremenska oznaka glavnoj.

Eto, kuda nas odvede perfekt kao sintaktički relativ u antecedentnosti radnje zavisne rečenice prema radnji u glavnoj – perfekt upotrijebljen mjesto prezenta, oba oblika od svršenih glagola!

Nije opravdana ni upotreba futura I mjesto perfektivnog prezenta u zavisnoj vremenskoj rečenici prema futuru I u glavnoj za oznaku antecedentnosti radnje u zavisnoj rečenici, kako je nalazimo u usmenom i pisanom jeziku. Evo jedne (a nije jedina) iz uglednih novina: »Druga faza će nastati *kada ćete primijetiti* strahovitu gužvu pred izlogom neke komisije prodavaonice«. Obje radnje bit će izvršene u budućnosti, ali radnja zavisne rečenice bit će izvršena prije radnje buduće u glavnoj: najprije moramo primijetiti gužvu, onda će tek nastati druga faza. Dakle je u zavisnoj rečenici predbuduće vrijeme, koje se izriče futurom II (ili: egzaktnim), odnosno zamjenjuje prezentom glagola svršenoga vida. Trebalo je reći (napisati): Druga će faza nastati *kad primijetite* (ili: *budete primijetili*) strahovitu gužvu . . . Opravdanje zato je – kako je već spomenuto – opet ovo: radnja zavisne rečenice je određena u vremenskoj relaciji prema radnji u glavnoj (a ne prema momentu govora), dakle je sintaktički relativ izražen perfektivnim prezentom za antecedentnost.

I u atributnim (relativnim, odnosnim) zavisnim rečenicama u kojima je radnja predbuduća nije pravilno upotrebljavati futur I prema imperativu u glavnim rečenicama, kao što je npr. u rečenicama ovoga tipa: Kaput *koji ćeš ponijeti* u vrtić donesi (ili: donijet ćeš) kući. T. Maretić postavlja za takve rečenice ovo pravilo (Gramatika, 2. izd., § 609e, Zagreb 1931.): »Kad relativna rečenica (ili relativni prilog) sadržava radnju, koja se događa *prije* radnje glavne rečenice, onda je pravilo, da se u njoj budućnost izriče prezentom od trenutnih glagola ili II. perfektom [= futurom II]«, s primjerima: U nedjelju, *koja prva dode*, da si došo u Kotare ravne. Car je obećao svoju kćer dati onome, *koji diva pogubi* i dr. Prema tome je i u gornjoj rečenici trebalo reći: Kaput *koji poneseš (budeš ponio)* u vrtić donesi (donijet ćeš) kući. Očito je da kaput mora najprije ponijeti da ga može onda donijeti. I opet je sintaktički relativ izražen prezentom, a antecedentnost svršenim vidom toga glagola.

Da sažmemo što je do sada razloženo. Treba razlikovati vidiska (aspektna) značenja glagola: nesvršeni (imperfektivni, bolje: facijentivni) vid, koji znači radnju u vršenju, i svršeni (perfektivni) vid, koji znači izvršenu, svršenu radnju. Kod glagolskih vremena (oblika) treba razlikovati sintaktičku njihovu upotrebu: indikativnu, za određivanje pravoga, indikativnog vremena radnje, tj. prema vremenu govora o njoj, i relativnu, koja se određuje prema nekom drugom vremenu. U zavisnom dijelu složenih rečenica ovdje razloženih vrijeme radnje je bez sumnje određeno prema radnji glavnoga dijela, dakle je relativno. U zavisnom dijelu koji počinje sa *kad* a radnja je izvršena prije radnje glavnoga dijela, tj. antecedentna, izražava se prezentom svršenoga glagola, a ne perfektom ni futurum I. Upotreba tih oblika – vidjeli smo – muti ili iskrivljuje smisao čitave složene rečenice, a nije samo formalna, morfološka nepravilnost. Takvom se upotrebom ogrešuju o pravilan književni govor ruralni (seoski) i urbani (gradski) – govorna lica, a o dosadašnje norme svih naših gramatika – pisci.

O PROBLEMATICI SLOŽENICA TIP A »NOGOMET«

Robert Zett

U današnjem hrvatskosrpskom književnom jeziku, koji se, kao što je opće poznato, javlja u dvjema varijantama, leksičke razlike stoje na prvom mjestu. Riječi kao npr. *kolodvor/stanica*, *kazalište/pozorište*, *sveučilište/univerzitet* itd. smatraju se reprezentativnima i u svijesti javnosti često su osjećajno obilježene.

U ovu skupinu leksičkih razlika ide i naziv za »nogomet«: u istočnoj, srpskoj varijanti upotrebljava se tuđica *fudbal*, s izvedenicama *fudbalski*, *fudbaler*, u zapadnom, hrvatskom obliku književnog jezika međutim vlastita tvorba *nogomet*, od koga su opet izvedeni *nogometni* i *nogometiš*.

Kao i brojne druge, prije svega kalkirane riječi, naziv *nogomet* mnogim je Srbima obično kamen smutnje, koji ne odgovara »prirodi« i »duhu« srpsko-hrvatskog jezika. Koliko su ovdje posrijedi čisto emocionalne izjave, uzrok je jasan, iako moramo uzeti u obzir da govornicima koji obično kažu *fudbal* motivirana složenica *nogomet* zvuči neobično, u neku ruku možda i malo komično. No i srpski su lingvisti, počevši od A. Belića¹ i D. Kostića,² tvrdili da riječ *nogomet* u gramatičkom pogledu nije pravilna, da ne odgovara sistemu tvorbe riječi u srpskohrvatskom jeziku. Njihovi su argumenti slijedeći: *nogo-*

¹ O »svetogledu«, *Naš jezik*, 1 (1933) 43–47; isp. i članak O građenju novih reči, 3, *Naš jezik*, 4 (1936) 161–165.

² Prilog sportskoj terminologiji, *Naš jezik*, 2 (1934) 247–251.

met je u formalnom pogledu istovjetan sa drugim riječima, kao što su npr. *listopad*, *suncokret*, *rukosad*, *puškomet* itd., dakle ima u prvom dijelu imeničku osnovu, u drugom glagolsku. Ali s obzirom na značenje ne može se pribrojiti ovome tipu. Jer za tvorbe tipa *listopad* karakteristično je da se značenje, koje rezultira iz dijelova složenice, pripisuje nekom trećem, tj. ovaj tip složenica je egzocentričan. Tako na primjer *listopad* označuje mjesec u kojem lišće pada, a ne padanje lišća, *suncokret* nije djelatnost sunca, nego ime biljci koja se okreće prema suncu, a *puškomet* ne znači pucanje puškom, nego domet puške. Iz toga bi razloga tvorba nogomet bila pogrešna, i to ne zbog svojeg oblika, nego s obzirom na svoje značenje: nogomet nije prihvatljiv, jer nije egzocentričan. Isto vrijedi, razumije se, i za složenice kao *svetogled* (kojega danas zaista više nema), *zemljotres*, *vodopad*, *brodolom*, itd.

Ovu argumentaciju dosada, koliko ja znam, još nitko nije pobijao. M. Stevanović doduše piše da »pravilnost svih ovih složenica uveliko potvrđuje životnost, tj. njihova znatna rasprostranjenost i ukorenjenost u upotrebi«,³ dakle njihova velika produktivnost i visoka frekvencija; ali to ne bi, sigurno, ni Belić osporio. Nov razlog u obranu *nogometa* iznio je Lj. Jonke⁴ kada tvrdi da se ne mogu praviti nikakvi prigovori, jer se i riječ rukomet upotrebljava i na zapadu i na istoku srpsko-hrvatskog jezičnog područja, a osim toga, upotrebom riječi nogomet i rukomet uspostavlja se koristan paralelizam naziva za ove omiljele igre loptom. No samom se Belićevom argumentacijom dosada još nitko nije potanje pozabavio.⁵

Na početku treba pokazati za koja značenja složenica koje se sastavljaju iz elemenata IO + KM + GO + Ø (tj. imenička osnova + kompozicijski morfem + glagolska osnova + sufiks nula), postoje općeslavenske paralele.⁶ Građa

³ Savremeni srpskohrvatski jezik (I), Beograd, 1964, str. 422.

⁴ Književni jezik u teoriji i praksi, 2, prošireno izdanje, Zagreb, 1965. str. 310 f.

⁵ Belić je svoje mišljenje ponovio, usp. Savremeni srpskohrvatski književni jezik, II deo: Nauka o građenju reči, Beograd, 1949, str. 41.

⁶ Kao izvori su služili isključivo rječnici:

ARj = Rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika, izdaje JAZU, Zagreb, 1880 ff. (uključujući još neobjavljene rukopisne dijelove). – SARJ = Rečnik srpskohrvatskog književnog i narodnog jezika, izdanje SAN, Beograd, 1959 ff. – V. Mažuranić, Prinosi za hrvatski pravno-povijesni rječnik, Zagreb, 1908–1923. – Vuk = V. Stef. Karadžić, Srpski rječnik istumačen njemačkim i latinskim riječima, 4. izd., Beograd, 1935. – (T. Adamović), Njemačkij i serbskij slovar, Beč, 1790. – I. Mažuranić–J. Užarević, Njemačko-ilirski slovar, Zagreb, 1842. – J. Drobnić, Ilirsko-njemačko-talijanski mali rječnik, Beč, 1846–49. – R. A. Fröhlich-Veselić, Rječnik njemačkoga i ilirskoga jezika. Drugi iliti njemačko-ilirski dio, Beč, 1854. – B. Šulek, Njemačko-hrvatski rječnik, I/II, Zagreb, 1860. – B. Šulek, Hrvatsko-njemačko-talijanski rječnik znanstvenoga nazivlja, Zagreb, 1874. – D. Popović, Rečnik srpskoga i njemačkoga jezika. I. Njemačko-srpski deo, II. srpsko-njemački deo, Pančev 1879/1881. – C. A. Parčić, Rječnik hrvatsko-talijanski, 3. izd. Zadar, 1901. – F. Iveković–I. Broz, Rječnik hrvatskoga jezika, I/II, Zagreb, 1901. – M. Nemičić, Medicinski rječnik. Njemačko-latinsko-hrvatski, Zagreb, 1913. – S. Ristić–J. Kangrga, Rečnik srpsko-hrvatskog i njemačkoga jezika. Drugi deo: Srpskohrvatsko-njemački. Beograd, 1928. – L. Bakotić, Rečnik srpskohrvatskog književnog jezika, Beograd, 1936. – J. Benešić, Hrvatsko-poljski rječnik, Zagreb, 1949. – J. Jurančić, Srbohrvatsko-slovenski slovar, Ljubljana, 1955. – I. I. Tolstoj, Serbsko-chorvatsko-

iz slavenskih jezika pokazuje da prvotne složenice ovog formalnog tipa imaju pet različitih značenja:⁷

a) nomina agentis

klasober (Vuk 282), *kotlokrp* (Vuk 304), iz starijih tekstova *vinotoč* (Mažuranić 1576: u povelji Krešimira iz god. 1066) i *mačotreb* (Mažuranić 621: iz 14. st.);⁸

b) nomina instrumenti

kolomaz (Vuk 296), *trnomet* (Vuk 774), *solotuk* (Vuk 722), *rukodrž* (Vuk 677);⁹

c) nomina loci

sjenokos (ARj 15, 160), *sjenožet* (ARj 15, 163), *vodopoj* (Vuk 72), *kolovrat* (Vuk 296), iz starijih tekstova *žrbnosékb* »mjesto, gdje se sijeku žrnovi« (ARj, rukopis);¹⁰

d) nomina temporis

Općeslavenska je riječ ovdje *listopad* kao naziv za »oktobar« ili »novembar«;¹¹

e) nomina rei actae

crvotoč (Vuk 842), *rukosad* (Vuk 677), *rukotvor* (ARj 14, 295: od della Belle) slično *rukočin*, usamljeno kod Kanižlića (ARj 14, 289).¹² Sinonimi ove pete podskupine su *crvotočina* (Vuk 842)¹³ i *rukotvorina* (Vuk 677).

Na osnovi svih navedenih primjera čini se da Belić i Kostić sa svojim argumentima imaju pravo i da su njihovi zaključci opravdani. Ova zbirka prilično starih ili narodnih tvorbi ne zna za endocentrične složenice, tj. uglavnom nomina actionis. Međutim, slika se mijenja ako se uzme u obzir građa

---

russkij slovar', Moskva, 1957. – Pravopis hrvatskosrpskoga književnoga jezika s pravopisnim rječnikom, Zagreb–Novi Sad, 1960. – J. Gebauer, Slovník staročeský, I/II, Prag, 1903/1916. – Słownik staropolski, Warszawa, I/1953 ff. – G. E. Kočin, Materialy dlja terminologičeskogo slovarja drevnej Rusi, Moskva, 1937.

⁷ Što se tiče srpskohrvatske građe, usp. prije svega navedeni članak D. Kostića.

⁸ Usp. staroruski pivovar »pivar« (Kočin 237), drvéděl »tesar« (Kočin 104), staropoljski bartodziel »pčelar« (Słownik staropolski 1, 68), drwoczep »drvošćea« (Słownik staropolski 2, 201), staročeški čaronos (Gebauer 1, 155).

⁹ Usp. staroruski vodonos (Kočin 405), staročeški kolovrat (Gebauer 2, 85), staropoljski kolomaz (Słownik staropolski 4, 320), staročeški kolomaz (Gebauer 2, 84).

¹⁰ Usp. ruski senokos, poljski sianokos, slovenski senokos, bugarski senokos (ARj 15, 160), slovenski senožet, ukrajinski sinožat', poljski sianožęc (ARj 15, 163), staroruski rybolov (Koči 308).

¹¹ Usp. ruski dial. listopuk »maj« (Vasmer EWb 2, 45), staročeški listoprah »novembar« (Gebauer 2, 258), slovenski vinotok »oktobar«, a kod Primoža Trubara kozoprsk i listogoj za »oktobar« (vidi F. Miklosich, Die slavischen Monatsnamen, Denkschriften der kaiserl. Akademie. Wiss., Phil. hist. Cl. 17, Beč, 1867).

¹² Usp. poljski czrewotocz (Linde, Słownik języka polskiego 1, 369), s uputom na odgovarajuće češke i slovačke oblike.

¹³ Usp. staročeški črvotočina (Gebauer 1, 191).